

În condițiile societății etatice, dreptul este un subsistem al sistemului juridic. Sistemul dreptului este ansamblul normelor juridice sistematizate în instituții și ramuri, care reglementează conduita persoanelor, a căror respectare este asigurată, la nevoie, prin forța de constrângere a autorității publice reglementatoare, recunoscută de societate [1, p.58]. Subsistemele sistemului dreptului sunt ramurile dreptului și instituțiile juridice, existența juridică a cărora este datorată normelor juridice.

Ramura dreptului răspunde cerințelor de sistematizare a normelor juridice, la nivel macrosistemic, în vederea facilitării înțelegerii și aplicării acestora. După N. Popa, ramura dreptului este ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile sociale dintr-un anumit domeniu al vieții sociale, în baza unei metode specifice de reglementare și a unor principii comune [2, p.242-243]. Deci, criteriile de structurare a ramurii de drept sunt obiectul de reglementare juridică (relațiile sociale dintr-un domeniu distinct al vieții sociale); metoda specifică de reglementare juridică (modalitatea practică de influențare a conduitei în cadrul obiectului de reglementare) și principiile comune ramurii de drept respective. Principiile comune și obiectul de reglementare constituie criterii obiective de construire a unei ramuri, spre deosebire de metoda de reglementare considerată criteriu subiectiv [2, p.242-243].

Cu titlu de exemplu, D. Mazilu definește principiile specifice diferitelor ramuri ale dreptului "... ca fiind acele idei călăuzitoare ale conținutului normelor juridice ale unei anumite ramuri de drept care cuprind cerințele obiective ale creării și realizării normelor juridice din această ramură a sistemului dreptului" [3, p.118].

Prin principii ramurale ale dreptului înțelegem acele principii ale dreptului care guvernează cel mult o ramură a dreptului pozitiv. Principiile ramurale sunt principiile generale ale tuturor normelor și instituțiilor juridice din cadrul unei ramuri a dreptului.

Deosebim următoarele funcții ale principiilor ramurale: a) funcția de coeziune a normelor și instituțiilor juridice, care au un obiect și o metodă comună de reglementare; b) funcția de configurare a ramurii de drept în cadrul sistemului dreptului, ce se exprimă în consolidarea instituțiilor juridice asemănătoare și departajarea lor de alte instituții juridice divergente; c) funcția de orientare adecvată a raporturilor juridice ce rezultă din ramura de drept

respectivă; relevantă este utilitatea acestei funcții în practica juridică; **d)** funcția de proliferare a principiilor ramurale, prin care se asigură dezvoltarea ramurii de drept în cadrul sistemului.

Datorită faptului constituirii nesimultane a ramurilor dreptului (spre exemplu, dreptul civil a apărut în antichitatea romană, dreptul penal s-a diferențiat abia în secolul XVII, dreptul administrativ are autonomie din secolul XIX etc.) [1, p.59], putem constata evoluția procesuală a principiilor ramurale ale dreptului.

Principiile ramurii de drept civil, care explică evoluția raporturilor de drept civil, în general, și a modalităților în care sunt apărute și promovate drepturile și interesele legitime în cadrul acestor raporturi, în special sunt: principiul proprietății, principiul egalității în fața legii civile; principiul îmbinării intereselor personale individuale cu cele obștești generale; principiul ocrotirii drepturilor subiective civile ori al garantării lor. După cum arată Gh. Beleiu, aceste principii sunt consacrate *in terminis* de normele dreptului civil român, motiv pentru care le reținem ca principii fundamentale și specifice ale dreptului civil. Idei călăuzitoare pentru întreaga legislație civilă, privind toate instituțiile dreptului civil, chiar dacă nu-și manifestă prezența cu aceeași intensitate [4, p.35-36].

Cu titlu de exemplu: responsabilitatea civilă sau obligația reparării prejudiciului cauzat este consacrată în Codul civil francez (1848), articolul 1382 și următoarele; Codul civil român [5, p.139] (1864), articolul 998 și următoarele; Codul civil al Republicii Moldova, articolele 1398-1423 [6]. Principiile dreptului civil al R. Moldova sunt înscrise în articolul 1 al Codului civil (egalitatea participanților în raporturile reglementate de legislația civilă; inviolabilitatea proprietății; libertatea contractuală; neimixtiunea în afacerile private; necesitatea realizării libere a drepturilor civile etc.) [6]. De fapt, legiuitorul evită nefondat să le numească “*principiile dreptului civil*”, calificându-le drept “*bazele legislației civile*”(art. 1 Cod Civil al R. Moldova).

Principiile dreptului familiei descind din principiile ramurale ale dreptului civil, consacrand prioritatea interesului privat. Codul familiei al Republicii Moldova consfințește expres (art.2) principiile de bază ale legislației familiei și, implicit, a dreptului familiei. Acestea sunt: căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, egalitatea în drepturi a soților în familie, sprijinul reciproc moral și material, manifestarea grijii pentru întreținerea, educația și apărarea drepturilor și intereselor membrilor minori și inapți de muncă ai familiei, inadmisibilitatea amestecului deliberat în relațiile familiale, soluționarea pe cale amiabilă a tuturor

problemelor vieții familiale [7].

Principiile ramurii de drept penal, ca drept al pedepselor, conservă natura sancționatorie a acestei ramuri. Principii ramurale penale: personalitatea răspunderii penale, individualizarea pedepsei; legalitatea incriminării (*nullum crimen sine lege si nulla poena sine lege*); egalitatea în fața legii penale; umanismul dreptului penal etc. În ramura dreptului penal, arată C. Bulai, principiile fundamentale sunt idei directoare care călăuzesc elaborarea și realizarea normelor de drept penal, fiind prezente în întreaga reglementare juridico-penală. Toate normele și instituțiile dreptului penal își subordonează acțiunea lor față de acțiunea principiilor fundamentale (*de drept penal* – E.B.), iar acestea din urmă exprimă o anumită concepție de politică penală [8, p.48-52].

Legiuitorul moldovean a codificat următoarele principii ramurale ale dreptului penal, considerându-le “*principii de aplicare a Codului penal*” [9]: legalitatea (*incriminării și pedepsei* – E.B.), umanismul (*legii penale și tratamentelor* – E.B.), democratismul, caracterul personal al răspunderii penale (*personalitatea* – E.B.), individualizarea răspunderii penale și pedepsei penale. Considerăm că principiile respective sunt suportul ideatic, în primul rând, al tuturor normelor de drept material penal, apoi al normelor de drept procesual penal, or “*principii de aplicare a Codului penal*”. În art.5 al Codului penal legiuitorul a admis inadvertență între titlul articolului “*Principiul democratismului*” și textul normei-principiu. Potrivit interpretării conținutului articolului respectiv, identificăm cu certitudine deplină principiul egalității în fața legii penale, or nediscriminării infractorilor [9]. Faptul constatat ține de responsabilitatea legiuitorului pentru “*litera*” și “*spiritul*” legii. În același context, alineatul (2) al articolului 7 cu titlul “*Principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale*” enunță un alt principiu de drept penal – *justețea răspunderii și pedepsei penale* (*non bis in idem*) [9].

Principiile dreptului constituțional, ramură fundamentală a sistemelor de drept contemporan, constituie baza principală a structurării social-economice și a organizării de stat, a funcționării organelor statului, a statutului juridic al cetățeanului. În același timp, principiile ramurii de drept constituțional fundamentează începuturile tuturor celorlalte ramuri ale dreptului în vigoare, precum și în proces de constituire. Principii fundamentale sau constituționale, potrivit Constituției Republicii Moldova, sunt: suveranitatea și independența puterii de stat; separația și colaborarea puterilor; supremația Constituției; democrația și pluralismul politic, principiile economiei de piață; neretroactivitatea legii; prezumția nevinovăției; dreptul la recunoașterea

personalității juridice a fiecărui om etc. [10].

Nu urmărim scopul de a elucida principiile specifice ale tuturor ramurilor dreptului contemporan. Cu titlu exemplificativ, ne-am referit doar la principalele ramuri de drept privat și public. Această sarcină devine cu totul dificilă, dacă nu și imposibilă, datorită faptului că sistemul dreptului contemporan se caracterizează prin mișcări de diferențiere a ramurilor sale și de reunire, ceea ce aduce schimbări atât cantitative, cât și calitative în cadrul sistemului. De exemplu: dreptul familiei s-a desprins din dreptul civil; dreptul protecției sociale din cadrul dreptului muncii, dreptul mediului însă, reunește norme de drept public și drept privat etc. Modificările în cadrul sistemului nu afectează esența de sistem; ele sunt dovada condiționării reciproce a componentelor sale și interacțiunii cu alte sisteme sociale nejuridice. Având în vedere permeabilitatea sistemului dreptului, nu putem vorbi despre un sistem închis și, deci, despre un număr finit de ramuri ale dreptului și, implicit de un număr fix și o dimensiune constantă a principiilor ramurale ale dreptului. Cu atât mai mult că activitatea de elaborare a principiilor care guvernează o ramură de drept este o activitate științifică subiectivă care marchează profund formularea principiilor ramurale.

Intenționăm să clasificăm principiile ramurale ale dreptului în funcție de criteriile: a) diviziunea dreptului; b) substanța (natura) normelor juridice; c) legătura cu principiile generale ale dreptului; d) incidența intraramurală.

A) După diviziunea dreptului, deosebim: 1) principii ramurale de drept public și principii ramurale de drept privat; 2) principii ramurale de drept intern și principii ramurale de drept internațional. Principiile ramurale de drept public aparțin ramurilor de drept public: constituțional, penal, administrativ etc. Principiile ramurilor de drept privat vizează dreptul civil, dreptul comercial, dreptul familiei. Principiile ramurale de drept intern se referă la ansamblul ramurilor sistemului de drept al unui stat. Principiile ramurale de drept internațional public se referă la ramurile dreptului internațional public (drept diplomatic și consular; dreptul mării; dreptul aerului; drept umanitar etc.).

B) După substanța (natura) reglementărilor juridice, deosebim principii de drept material și principii de drept procesual. Principiile de drept material sunt principiile ramurilor de drept civil, penal, administrativ etc. Principii de drept procesual sunt principiile dreptului procesual penal și dreptului procesual civil etc.

C) În funcție de legătura cu principiile generale ale dreptului,

deosebim: 1) principii ramurale subordonate principiilor generale ale dreptului și 2) principii ramurale coordonate cu principiile generale ale dreptului. Principiile ramurale subordonate celor generale se obțin prin diviziune sau descompunere a noțiunii supraordonate de principii ale dreptului. Principiile ramurale coordonate cu principiile generale se obțin prin clasificare sau grupare în clase a principiilor dreptului, după criteriul acțiunii în cadrul sistemului dreptului (principii generale, principii ramurale, principii intraramurale).

D) După incidența intraramurală, deosebim: principii fundamentale, principii generale și principii instituționale ale ramurii de drept. Principii fundamentale ale ramurii sunt reguli cu incidență generală și absolută care nu pot fi nesocotite de alte principii intraramurale. Principiile generale ale ramurii sunt reguli derivate din cele fundamentale și subordonate acestora, având și ele incidență generală, dar restrânsă la anumite laturi ale reglementării juridice.

Principiile instituționale ale ramurii de drept sunt reguli subordonate atât principiilor fundamentale, cât și celor generale intraramurale, fiind aplicate numai în cadrul instituțiilor la care se referă [8, p.47]. Criteriul incidenței intraramurale a principiilor este numit altfel criteriu al vocației principiilor ramurii de drept (vocație generală, vocație instituțională) [4, p.36].

Intenționăm să ierarhizăm principiile ramurale ale dreptului. Supremația, întâietatea va reveni principiilor fundamentale de drept, or principiilor ramurii de drept constituțional. Baza construcției ierarhice se va constitui din principiile ramurilor principale de drept, inerente dreptului contemporan: drept civil, drept penal, drept administrativ, dreptul muncii, fiind asigurată de principiile ramurale de procedură penală, civilă și de contencios administrativ. Legătura bazei cu vârful construcției se va axa pe principiile ramurilor de drept financiar, familial, protecției sociale, penitenciar; ramuri care derivă respectiv din ramurile de drept administrativ, drept civil, dreptul muncii și dreptul penal.

În urma analizei unor prevederi ale legislației în vigoare a Republicii Moldova am constatat că, bunăoară, "*principiile fundamentale ale dreptului procedural civil*" (articolele 19, 20, 23, 24 ale Codului de procedură civilă a Republicii Moldova) și "*principiile generale ale procesului penal*" (articolele 19, 25, 26, 18, 16, 17, 12, 14, 13, 15, 11 ale Codului de procedură penală a Republicii Moldova) sunt norme de drept constituțional (articolele 20, 114, 116 alin.(1), 117, 118, 26, 29, 30, 46, 28, 53 alin.2, 25 ale Constituției Republicii Moldova). Reproducerea unor

norme juridice din Constituție fără schimbări în Codurile de legi nominalizate la capitolul “Principiile dreptului procesual” aduce confuzii pe un teren controversat, dar și șterge granița între “principiile” dreptului constituțional, principiile dreptului procesual civil și cele ale dreptului procesual penal. În context, s-ar impune reexaminarea unor pretense principii ramurale ale dreptului care *de facto* sunt reguli juridice metodologice.

Unitatea logică și terminologică a principiilor dreptului implică respectarea uniformă în ansamblul legislației a sintagmelor “*principii generale ale dreptului*”, “*principiile dreptului procesual-penal*”, “*principiile dreptului procesual-civil*”, “*principiile dreptului penal*”, “*principiile dreptului civil*”.

Referințe bibliografice:

1. MIHAI, GH.; MOTICA, R. *Fundamentele dreptului: teoria și filosofia dreptului*. București: Editura All Beck, 1997.
2. POPA, N. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura Actami, 1996.
3. MAZILU, D. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura All Beck, 1999.
4. BELEIU, GH. *Drept civil român: Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*. Ediția a V a revăzută și adăugită de Marian Nicolae și Petrică Trușcă. București: Casa de editură și presă Șansa S.R.L., 1998.
5. Codul civil român din 26 noiembrie 1864 // *Codul juristului* / Constantin Crișu. București: Editura Iuris Argessis, 2003, p.49-215.
6. Codul civil al Republicii Moldova (nr.1107-XV, 6 iunie 2002) // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22 iunie 2002, nr.82-86 (967-971).
7. Codul familiei al Republicii Moldova (nr.1316-XIV, 26 octombrie 2000) // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 26 aprilie 2001, nr.47-48.
8. BULAI, C. *Manual de drept penal: partea generală*. București: Editura All, 1997. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, august 1994, nr.1.
9. Codul penal al Republicii Moldova (nr.985-XV, 18 aprilie 2002) // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 13 septembrie 2002, nr.128-129.
10. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, august 1994, nr.1.